

Előzetes, nem szerkesztett változat

Terjesztés: korlátozott
2017. szeptember 27.

Eredeti nyelv: angol

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság

Általános észrevétel a 19. cikkről: Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás

I. Bevezetés

1. A fogyatékossgal élő személyektől minden korban megtagadták az életük valamennyi területét érintő személyes és egyéni választás és irányítás jogát. Sokakról azt feltételezik, hogy képtelenek önállóan élni a maguk által választott közösségekben. Támogatás vagy nem áll rendelkezésre, vagy pedig konkrét életviteli körülményekhez kapcsolódik, a közösségi infrastruktúrát pedig nem egyetemes módon tervezik. Az erőforrásokat intézményekbe fektetik ahelyett, hogy olyan lehetőségeket dolgoznának ki a fogyatékossgal élő személyek számára, amelyek segítségével önálló módon élhetnek a közösségben. Ennek eredménye a magára hagyás, a családtól való függés, az intézményi elhelyezés, az elszigetelődés és a szegregáció.

2. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény elismeri a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz, valamint az életvitelük megválasztásához és irányításához fűződő szabadságukat. Mindez azon az alapvető emberi jogi elven alapul, hogy méltóságát és jogait tekintve valamennyi emberi lény egyenlőnek születik, valamint hogy minden élet egyformán értékes.

3. A 19. cikk hangsúlyozza, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogalanyok és jottulajdonosok. Az egyezmény általános elvei (3. cikk), különösen az egyén veleszületett méltóságának, autonómiájának és függetlenségének tisztelete (3. cikk, a) pont), valamint a teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás (3. cikk, c) pont) az alapjai az önálló életvitelnek és a közösségbe való befogadásnak. A 19. cikk értelmezéséhez és alkalmazásához az egyezményben foglalt egyéb elvek is elengedhetetlenek.

4. Az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás olyan elképzelés, amely mindig is megjelent azokban a fogyatékossgal élő személyekben, akik életvitelüket például a személyes segítségnyújtás és más segítő támogatási formák megteremtésével kívánják irányítani, továbbá akik azt kérik, hogy a közösségi létesítmények legyenek összhangban az egyetemes tervezési előjogokkal.

5. Az egyezmény preambulumban a részes államok felismerik, hogy sok fogyatékossgal élő személy él szegény körülmények között, és hangsúlyozzák, hogy foglalkozni kell a szegénység hatásával. A társadalmi kirekesztés magas költséggel jár, ugyanis állandósítja a függőséget, ezáltal pedig beavatkozik az egyéni szabadságokba. A társadalmi kirekesztés stigmatizálást, szegregációt és megkülönböztetést is teremt, ez pedig erőszakhoz, kizsákmányoláshoz és visszaéléshez vezet, a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni marginalizációs ciklust tápláló negatív sztereotípiák mellett. A fogyatékossgal élő személyek – többek között az önálló életvitelhez való joguk előmozdítása (19. cikk) útján történő – társadalmi beilleszkedésére vonatkozó szakpolitikák és konkrét cselekvési tervek költséghatékony mechanizmust jelentenek ahhoz, hogy

gondoskodni lehessen jogaik érvényesítéséről, a fenntartható fejlődésről és a szegénység csökkentéséről.

6. Ennek az általános észrevételnek az a célja, hogy segítse a részes feleket a 19. cikk végrehajtásában, valamint az egyezmény szerinti kötelezettségeik teljesítésében. Az észrevétel elsősorban azokkal a kötelezettségekkel kapcsolatos, amelyek az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jog minden egyént megillető érvényesítésének biztosítására vonatkoznak, azonban egyéb rendelkezésekkel is összefügg. A 19. cikk kiemelt szereppel bír, mivel ez az egyezmény egyik legátfogóbb és legtöbb szegmenst érintő cikke, és úgy kell tekinteni, hogy valamennyi cikk tekintetében kulcsfontosságú az egyezmény végrehajtása szempontjából.

7. A 19. cikk polgári és politikai, továbbá gazdasági, társadalmi és kulturális jogokról is szól, és valamennyi emberi jog kölcsönös összefüggésének, egymástól való függésének és elválaszthatatlanságának a példája. Az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jognak csak akkor lehet érvényt szerezni, ha az e jogi aktusban foglalt minden gazdasági, polgári, társadalmi és kulturális jog teljesül. Az emberi jogok nemzetközi joga azonnali hatályú kötelezettségeket, valamint olyanokat is előír, amelyek fokozatosan valósíthatók meg.¹ A teljes körű megvalósításhoz olyan strukturális változások szükségesek, amelyeket adott esetben szakaszonként kell megtenni, függetlenül az érintett polgári és politikai vagy szociális, gazdasági és kulturális jogtól.

8. A 19. cikk az emberi élettel kapcsolatos kulturális megközelítések sokféleségét tükrözi, és biztosítja, hogy tartalma ne jelentsen elfogultságot bizonyos kulturális normák és értékek iránt. Az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás az emberi élettel kapcsolatosan a fogyatékoság összefüggésében az egész Földön ismert koncepciók. Azt jelentik, hogy az egyén gyakorolhatja a választási szabadságot és irányítást a saját életét érintő döntései felett, maximális szintű önrendelkezés és a társadalmon belüli egymástól függés mellett. E jognak eltérő gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai környezetekben is hatékonyan érvényesülnie kell. Az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás joga minden fogyatékosággal élő személyt megillet, fajra, bőrszínre, származásra, nemre, várandósságra és anyaságra, családi vagy munkahelyi helyzetre, nemi identitásra, szexuális irányultságra, nyelvre, vallásra, politikai vagy egyéb meggyőződésre, nemzeti, etnikai, bennszülött vagy társadalmi származásra, migráns, menedékkérő vagy menekült jogállásra, nemzeti kisebbség tagjához való kötődésre, pénzügyi helyzetre vagy vagyonra, egészségi állapotra, betegségekre való genetikai vagy egyéb hajlamra, születésre és életkorra, valamint egyéb helyzetre való tekintet nélkül.

9. A 19. cikkben foglalt jog mélyen gyökerezik az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi jogban. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a 29. cikk (1) bekezdésében hangsúlyozza, hogy az egyén személyes fejlődése és a közösséghez tartozás társadalmi szempontja egymással kölcsönösen összefügg: „A személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelynek keretében egyedül lehetséges a személyiség szabad és teljes kifejlődése.” A 19. cikk a polgári és politikai, valamint a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokban gyökerezik: A szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jog (a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 12. cikke), valamint a megfelelő életszínvonalhoz való jog, ideértve a kellő táplálkozást, ruházkodást és lakást (a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 11. cikke), valamint az alapvető kommunikációs jogok jelentik az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás alapját. A mozgás szabadsága, a megfelelő életszínvonal, továbbá az egyéni preferenciák, választások és döntések megértésének és az ezekkel való rendelkezésnek a képessége az emberi méltóságnak és az egyén szabad fejlődésének elengedhetetlen feltétele.²

¹ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság (CESCR), 3. számú általános észrevétel: A részes államok kötelezettségeinek jellege (az egyezmény 2. cikkének (1) bekezdése), 1990. december 14., E/1991/23, 1–2. bekezdés

² Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 22. cikk; Emberi Jogi Bizottság, 27. számú általános észrevétel; Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság, 4. számú általános észrevétel, 7. bekezdés.

10. A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény a nők és a férfiak egyenlőségét hangsúlyozza, valamint elítéli a nőkkel szembeni megkülönböztetés valamennyi formáját (1. cikk). Az egyezmény megerősíti a nők és a férfiak közötti egyenlőséget jogi ügyekben, ideértve a jogképességet és a szóban forgó képesség gyakorlásának lehetőségeit is (15. cikk, (2) bekezdés). Felkéri továbbá a részes államokat, hogy ismerjék el ugyanezeket a jogokat a személyek mozgásával és a tartózkodási hely szabad megválasztásával kapcsolatos jog tekintetében (15. cikk, (4) bekezdés).

11. A gyermek jogairól szóló egyezmény 9. cikkének (1) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy gondoskodjanak „arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek mindenek felett álló érdekében szükséges.” Az egyezmény részes államai „megfelelő segítséget nyújtanak a szülőknek és a gyermek törvényes képviselőinek a gyermek nevelésével kapcsolatban rájuk háruló felelősség gyakorlásához”, a 18. cikk (2) bekezdésében előírtak szerint. Emellett a 20. cikk úgy rendelkezik, hogy minden olyan gyermek, „aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére” (20. cikk, (1) bekezdés), valamint hogy a „részes államok hazai jogszabályainak megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára” (20. cikk, (2) bekezdés). Egy fogyatékoság alapján nyújtott alternatív védelem megkülönböztető lenne.

12. A 23. cikk (1) bekezdése emellett megállapítja, hogy a fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, öfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételét lehetővé tevő életet kell élnie. A Gyermekjogi Bizottság aggodalmának adott hangot amiatt, hogy nagyon sok fogyatékosággal élő gyermeket helyeznek el intézményekben, és sürgette a részes államokat, hogy deinstitutionalizációs programok révén támogassák a családban, tágabb családban vagy nevelőszülői gondozásban való életvitelük lehetőségét.³

13. Az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség az emberi jogokkal kapcsolatos nemzeti jog alapelve, és valamennyi alapvető emberi jogokra vonatkozó jogi okmányban szerepel. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság az 5. számú általános észrevételben hangsúlyozza, hogy „a társadalmi akadályok megteremtésével keletkező szegregáció és elszigetelődés” megkülönböztetésnek számít. Hangsúlyozza továbbá a 11. cikk vonatkozásában, hogy a megfelelő életszínvonalhoz való jog nem pusztán a megfelelő élelemhez és az akadálymentes lakhatáshoz való egyenlő hozzáférést, továbbá más alapvető anyagi követelményeket foglal magában, hanem a fogyatékosággal élő személyek emberi jogait teljes mértékben tiszteletben tartó támogató szolgáltatások és segédeszközök rendelkezésre állását is.⁴

14. A 19. cikk és a szóban forgó általános észrevétel tartalma emellett az új városfejlesztési menetrend (HABITAT III) végrehajtásának is vezérelve és azt támogatja, továbbá a 2030-as fejlesztési menetrend és a fenntartható fejlesztési célok szerves részét is képezi. Az új városfejlesztési menetrend olyan városokról és emberi településekről alkot jövőképet, ahol minden személy egyenlő jogokat és lehetőségeket élvez, és befogadó, igazságos, biztonságos, egészséges, akadálymentes, megfizethető, ellenállóképes és fenntartható városokat és emberi településeket népszerűsít. Az egyezmény 19. cikkével összefüggésben különösen fontos a 10.2. fenntartható fejlesztési cél, vagyis mindenki önrendelkezésének és társadalmi, gazdasági, politikai befogadásának és a 11.1. cél, amely mindenki számára hozzáférést garantál a megfelelő, biztonságos és megfizethető lakhatáshoz és a megfizethető szolgáltatásokhoz.

³ Gyermekjogi Bizottság, 9. számú általános észrevétel (2006). A fogyatékosággal élő gyermekek jogai, CRC/C/GC/9, 2007. február 27., 47. bekezdés.

⁴ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság, 5. számú általános észrevétel, 15. és 48–49. bekezdés.

15. A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság megállapította, hogy az elmúlt évtizedben előrelépésre került sor a 19. cikk végrehajtását illetően. A bizottság ugyanakkor megállapítja, hogy a célok és a 19. cikk szellemének, valamint végrehajtása mértékének összevetése hiányosságot tár fel. Néhány fennmaradó akadályt az alábbiakban sorolunk fel:

(a) A jogképeség megtagadása, akár hivatalos jogszabályok és gyakorlat, akár pedig ténylegesen az életkörülményekre vonatkozó helyettes döntéshozatal útján;

(b) A közösségen belüli önálló életvitelt biztosító társadalmi támogatási és védelmi rendszerek megfelelőségének hiánya;

(c) Az olyan jogi keretek és költségvetési előirányzatok megfelelőségének hiánya, amelyek célja a személyes segítségnyújtás és az egyénre szabott támogatás biztosítása;

(d) Fizikai és szabályozási szintű intézményi elhelyezés, a gyermekek esetében is, valamint a kényszerített bánásmód valamennyi formája;

(e) A deinstitutionalizációs stratégiák és tervek hiánya, továbbá az intézményi gondozási rendszerekbe való további beruházások;

(f) Olyan negatív attitűdök, stigmák és sztereotípiák, amelyek megakadályozzák, hogy a fogyatékossgal élő személyeket befogadják a társadalomba, illetve hogy hozzáférhessenek a rendelkezésre álló segítségnyújtáshoz;

(g) Nem megfelelő fogalmak a közösségen belüli önálló életvitelhez való jogról;

(h) A rendelkezésre álló, elfogadható, megfizethető, akadálymentes és akadálymentesíthető szolgáltatások és létesítmények, például közlekedés, egészségügyi ellátás, iskolák, közterek, lakhatás, színházak, mozik, áruk és szolgáltatások, valamint középületek hiánya;

(i) Olyan megfelelő nyomon követési mechanizmusok hiánya, amelyek a 19. cikk megfelelő végrehajtását garantálják, ideértve a fogyatékossgal élő személyek képviselői szervezeteinek a részvételét is;

(j) A fogyatékossgal elégtelen érvényesítése az általános költségvetési előirányzatokban; valamint

(k) Nem megfelelő decentralizálás, amelynek eredményeként a helyi hatóságok között eltérések alakulnak ki, valamint egyenlőtlenek a részes államokban a közösségen belüli önálló életvitel esélyei.

II. A 19. cikk normatív tartalma

A. Fogalommeghatározások

16. Ebben az általános észrevételben az alábbi fogalommeghatározások alkalmazandók:

(a) **Önálló életvitel:** Az önálló életvitel/önállóan élés azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő egyének számára minden ahhoz szükséges eszköz rendelkezésre áll, amelynek segítségével élhetnek a választás és az irányítás lehetőségével saját életüket illetően, továbbá az életükkel kapcsolatos minden döntést meghozhatnak. A személyes autonómia és önrendelkezés az önálló életvitel alapvető eleme, ideértve a közlekedéshez, az információkhoz, a kommunikációhoz és a személyes segítségnyújtáshoz való hozzáférést, a lakóhelyet, a napirendet, a szokásokat, a tisztességes foglalkoztatást, a személyes kapcsolatokat, a ruházzkodást, a táplálkozást, a higiénéért és az egészségügyi ellátást, a vallásos, kulturális, szexuális és reprodukciós jogokat. Ezek a tevékenységek az egyén identitásának és személyiségének fejlődéséhez kötődnek: hol élünk, kivel, mit eszünk, szeretnénk-e tovább aludni vagy késő éjszaka lefeküdni, bent vagy kint lenni, szeretnénk-e az asztalra asztalterítőt és gyertyákat helyezni, szeretnénk-e kisállatokat tartani, vagy szeretnénk-e zenét hallgatni. Ezek a cselekvések és döntések határoznak meg bennünket. Az önálló életvitel az egyén autonómiájának és szabadságának elengedhetetlen része, de

nem feltétlenül jelenti azt, hogy egyedül kell élni. Nem értelmezhető kizárólag a napi tevékenységek egyedül történő végzésére való képességként. Inkább választási és ellenőrzési lehetőségnek kell tekinteni, a veleszületett méltóság és az egyéni autonómia tiszteletben tartásának megfelelően, az egyezmény 3. cikkének a) pontjában foglaltak szerint. Az önállóság mint a személyes autonómia egyik formája azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő személyt nem fosztják meg a választás és az irányítás lehetőségétől a személyes életstílus és napi tevékenységeket illetően.

(b) **A közösségbe való befogadás:** A közösségbe való befogadás joga a teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás elvéhez kapcsolódik, amelyet többek között az egyezmény 3. cikkének c) pontja fogalmaz meg. Ez teljes társadalmi életet és a nyilvánosság számára rendelkezésre álló valamennyi szolgáltatáshoz, valamint a fogyatékossgal élő személyek számára abból a célból rendelkezésre álló támogató szolgáltatásokhoz való hozzáférést foglalja magában, hogy a társadalmi élet minden szférájába teljes mértékben befogadást nyerjenek és azokban részt vehessenek. Ezek a szolgáltatások többek között a lakhatáshoz, a közlekedéshez, a bevásárláshoz, az oktatáshoz, a foglalkoztatáshoz, a szabadidős tevékenységekhez és a nyilvánosság rendelkezésére álló valamennyi egyéb létesítményhez és szolgáltatáshoz, például a közösségi médiához kapcsolódnak. A jog magában foglalja a közösség minden politikai és kulturális jellegű intézkedéséhez és eseményéhez, többek között a nyilvános találkozókhoz, sporteseményekhez, kulturális és vallási fesztiválokhoz és minden olyan tevékenységhez való hozzáférést, amelyben a fogyatékossgal élő személy részt kíván venni.

(c) **Az önálló életvitel körülményei:** Az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás egyaránt bármilyen bentlakásos intézményen kívüli életkörülményeket jelent. Nem „csupán” arról van szó, hogy konkrét épületben vagy körülmények között kell élni, hanem elsősorban arról, hogy bizonyos életkörülmények és életviteli körülmények előírása folytán az egyén elveszíti személyes választási lehetőségét és autonómiáját. Önálló életviteli körülménynek sem a nagyméretű, több mint száz személyt befogadó intézmények, sem az öt-nyolc egyént befogadó kisebb csoportos otthonok, sem pedig az egyedi otthonok nem tekinthetők, ha az intézmények vagy az intézményi elhelyezés egyéb meghatározó elemei jellemzik ezeket. Habár az intézményi körülmények méretben, elnevezésben és kialakításban különbözhetnek, vannak bizonyos meghatározó elemek, konkrétan a következők: a segítőkkel másokkal közösen kell igénybe venni, és az egyénnek nincs vagy csak korlátozott befolyása arra, hogy kitől fogadhat el segítséget, elszigeteltség és szegregáció a közösségen belüli önálló élettől, a mindennapi döntések feletti irányítás hiánya, a választási lehetőség hiánya azt illetően, hogy az egyén kivel él együtt, a személyes akaratától és preferenciáktól független merev rutin, egyének csoportja számára előírt azonos tevékenységek azonos helyen bizonyos fennhatóság mellett, a szolgáltatásnyújtás során megnyilvánuló paternalista megközelítés, az életkörülmények felügyelete, emellett pedig általában az egyazon környezetben élő fogyatékos személyek számának aránytalansága. Az intézményi keretek a fogyatékossgal élő személyek számára bizonyos mértékű választási és irányítási lehetőséget nyújthatnak, ám ezek a lehetőségek az élet konkrét területeire korlátozódnak, és nem változtatnak az intézmény szegregáló jellegén. Ezért a deinstitutionalizációs szakpolitikák esetében strukturális reformok végrehajtására van szükség, ami többet jelent az intézményi keretek pusztá megszüntetésénél. A nagy vagy kisebb csoportokat befogadó otthonok különösen veszélyesek a gyermekek esetében, akik számára semmi sem helyettesítheti a családban való nevelkedés igényét. A „családszerű” intézmények továbbra is csak intézmények, és a családi gondozást semmi sem helyettesítheti.

(d) **Személyes segítségnyújtás:** A személyes segítségnyújtás személyre irányuló/„felhasználóvezérelt” emberi támogatást jelent, amely a fogyatékossgal élő személy rendelkezésére áll, és az önálló életvitel eszköze. Habár a személyes segítségnyújtás eltérő formákat ölthet, bizonyos elemek megkülönböztetik a személyes segítségnyújtás egyéb formáitól, ezek pedig a következők:

(i) A személyes segítségnyújtás **finanszírozását** személyre szabott kritériumok alapján kell biztosítani, és figyelembe kell venni a tisztességes foglalkoztatásra vonatkozó emberi jogi normákat. A finanszírozást a fogyatékossgal élő személy irányíthatja és az részesül benne, a szükséges segítségnyújtás kifizetése céljából. Az

egyéni szükségletek értékelésén és az egyéni életkörülményeken alapul. Az egyénre szabott szolgáltatások nem jelenthetnek kisebb költségvetést és/vagy magasabb személyes kifizetéseket;

(ii) **A szolgáltatást a fogyatékossgal élő személy irányítja**, vagyis az adott személy vagy több szolgáltatótól vehet igénybe szolgáltatást szerződéses keretek között, vagy pedig munkáltatóként jár el. A fogyatékossgal élő személyeknek lehetősége van arra, hogy saját szolgáltatásukat személyre szabják, vagyis megtervezzék a szolgáltatást, és döntsenek arról, hogy a szolgáltatást ki, mikor, hol és milyen módon nyújtja, továbbá hogy utasítást adjanak a szolgáltatóknak és őket irányítsák;

(iii) **A személyes segítségnyújtás két személy közötti kapcsolat.** A személyes segítőköt a személyes segítségnyújtásban részesülő személynek kell felvennie, kiképeznie és felügyelnie. A személyes segítőköt nem lehet „megosztani” a személyes segítségnyújtásban részesülő személy teljes körű és szabad hozzájárulásának hiányában. A személyes segítők megosztása potenciálisan korlátozza és megakadályozza a közösségben való, önrendelkezéson alapuló spontán részvételt; valamint

(iv) **A szolgáltatásnyújtás saját irányítása.** Azok a fogyatékossgal élő személyek, akiknek személyes segítségnyújtásra van szüksége, szabadon megválaszthatják a szolgáltatásnyújtás feletti személyes irányításuk mértékét, életkörülményeiknek és preferenciáiknak megfelelően. Akkor is a fogyatékossgal élő személy marad a segítségnyújtással kapcsolatos döntések középpontjában, ha a szerződés értelmében nincs szó „munkaadói” felelősségről, és a személyt meg kell kérdezni egyéni preferenciáiról, illetve ez utóbbiakat tiszteletben kell tartani. A személyes segítségnyújtás irányítására támogatott döntéshozatal útján kerülhet sor.

17. A támogató szolgáltatások nyújtói gyakran tévesen jellemzik támogató szolgáltatásaikat az „önálló” vagy „közösségi életvitel” vagy „személyes segítségnyújtás” kifejezésekkel, amikor a gyakorlatban a szóban forgó szolgáltatások nem teljesítik a 19. cikk szerinti követelményeket. A kötelező „csomagmegoldások”, amelyek többek között egy adott szolgáltatás elérhetőségét egy másikhoz kötik, több személy együttélését feltételezik, vagy pedig csak adott életviteli körülmények mellett nyújthatók. A személyes segítségnyújtásra vonatkozó olyan elképzelés, amikor a fogyatékossgal élő személy számára nem biztosított a teljes önrendelkezés és saját irányítás, a 19. cikk szerint nem minősül megfelelőnek. Az összetett kommunikációs igényekkel érintett személyek, többek között az informális kommunikációs eszközöket (vagyis nem reprezentatív kommunikációs eszközöket, többek között arckifejezést, testtartást és vokalizációt) használó személyek számára megfelelő támogatást kell nyújtani, amely lehetővé teszi, hogy kialakítsák és közöljék saját orientációjukat, döntéseiket, választásaikat és/vagy preferenciáikat, illetve hogy ezeket elismerjék és tiszteletben tartsák.

B. 19. cikk, bevezető bekezdés

18. A 19. cikk megerősíti a megkülönböztetésmentességet, és elismeri a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való önálló életvitelre. A részes államoknak ahhoz, hogy biztosítani lehessen az önálló életvitelhez való jogot, a másokkal egyenlő választási lehetőségeket és a közösségbe való befogadás megvalósulását, eredményes és megfelelő intézkedéseket kell hoznia, hogy elősegítsék a fogyatékossgal élő személyek jogainak teljes körű érvényesülését és a közösségben való teljes részvételt és befogadást.

19. A cikk két koncepcióval foglalkozik, amelyet egyértelműen csak a cím említ: az önálló életvitelhez való joggal és a közösségbe való befogadáshoz fűződő joggal. Míg az önálló életvitelhez való jog egyéni dimenzióra vonatkozik, vagyis az egyénnek a hozzáférés és a lehetőségek megtagadása nélkül történő emancipálásához való negatív jogra, a közösségbe való befogadáshoz való jog társadalmi dimenziót is magában foglal, a befogadó környezetek kidolgozásához fűződő pozitív jogként. A 19. cikk szerinti jog mindkét koncepciót felöleli.

20. A 19. cikk kifejezetten utal valamennyi fogyatékossgal élő személyre. Sem a jogképesség bármilyen „mértékétől” való teljes vagy részleges megfosztásra, sem pedig a szükséges támogatás mértékére való hivatkozással nem szabad a fogyatékossgal élő személyek közösségben való önálló életvitelhez való jogát megtagadni vagy korlátozni.

21. Amikor a fogyatékossgal élő személyekről úgy ítélik meg, hogy túl nagy igényeket támasztanak a személyes segítségnyújtás területén, a részes államok gyakran az intézményeket tekintik egyedüli megoldásnak, különösen akkor, amikor a személyes szolgáltatásokat „túl költségesnek” tekintik, vagy ha a fogyatékossgal élő személyt úgy tekintik, hogy „képtelen” intézményi kereteken kívül élni. A szellemi fogyatékossgal élő személyeket, különösen az összetett kommunikációs igényű személyeket többek között gyakran úgy tekintik, hogy képtelenek intézményi kereteken kívül élni. Ez az okfejtés ellentétes a 19. cikkel, amely az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogot valamennyi fogyatékossgal élő személyre kiterjeszti, tekintet nélkül szellemi képességük, önálló működésük vagy támogatási igényük mértékére.

22. Valamennyi fogyatékossgal élő személy szabadon dönthet arról, hogy aktív legyen és a saját választásuk szerinti kultúrához tartozzon, és ugyanolyan mértékű választási és irányítási joggal rendelkezzen az életét illetően, mint a közösség más tagjai. Az önálló életvitel nem egyeztethető össze az „előre meghatározott” egyéni életstílus népszerűsítésével. A fogyatékossgal élő fiatalokat nem szabad olyan környezetben való életre kényszeríteni, amelyet fogyatékossgal élő idősök számára terveztek, sem pedig megfordítva.

23. Bármilyen nemű fogyatékossgal élő személy rendelkezik a 19. cikk szerinti jogokkal, és ennek megfelelően egyforma védelmet élvez. Minden megfelelő intézkedést meg kell hozni a nők teljes körű fejlődésének, előrelépésének és önrendelkezésének biztosítására. A fogyatékossgal élő LMBTQI személyek a 19. cikk szerinti egyforma védelemben kell, hogy részesüljenek, és így személyes kapcsolataikat is tiszteletben kell tartani. Továbbá az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jog kiterjed bármilyen korcsoporthoz, etnikai csoporthoz, előre meghatározott kaszthoz, nyelvi és/vagy vallási kisebbséghez tartozó, valamint migráns-, menedékkérő és menekültstátusszal rendelkező, fogyatékossgal élő személy védelmére.

C. 19. cikk, a) pont

24. Annak megválasztása és az arra vonatkozó döntés, hogy hogyan, hol és kivel éljünk, az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jog lényege. Ezért az egyéni választás nem korlátozódik a lakóhelyre, hanem egy személy életkörülményeinek valamennyi szempontjára kiterjed: egy személy napirendjére és napi rutinjára, valamint életmódjára és életstílusára, napi szinten és hosszú távon egyaránt érintve a magán- és a közszférát.

25. A fogyatékossgal élő személyek gyakran azért nem gyakorolhatják választási jogukat, mert nincsenek választási lehetőségek. Ez a helyzet például akkor, amikor az egyetlen lehetőség a család által nyújtott informális támogatás, amikor intézményen kívüli támogatás nem elérhető, amikor nem áll rendelkezésre lakás, vagy amikor a közösség nem nyújt támogatást, továbbá amikor a támogatást csak meghatározott formájú lakóhelyeken, például csoportos otthonokban vagy intézményekben nyújtják.

26. Emellett előfordulhat, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára nem engedélyezik egyéni választási lehetőségük gyakorlását, mivel nem állnak rendelkezésre információk az elérhető választási lehetőségek köréről és/vagy a gondnokságra vonatkozó jogszabályokból és hasonló jogi normákból vagy döntésekből fakadó jogi korlátok miatt, amelyek nem teszik lehetővé, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogképességüket gyakorolják. Ha nincsenek is hivatalos jogszabályok, előfordul, hogy mások, például a családok, a gondozók vagy a helyi hatóságok gyakorolják az irányítást, és korlátozzák az egyén választási lehetőségeit olyan módon, hogy helyettes döntéshozóként járnak el.

27. A jogképesség és a jogi képviselő a közösségben való önálló életvitel megvalósításának az alapja a fogyatékossgal élő személyek számára. A 19. cikk ezért a

cselekvőképesség és a jogképesség elismeréséhez és gyakorlásához kapcsolódik az egyezmény 12. cikkében foglaltak szerint, és ezt a bizottságnak a törvény előtti egyenlő elismerésről szóló, 1. számú általános észrevétele (2014) fejti ki bővebben. Továbbá a fogyatékoság alapján történő fogva tartás teljes tilalmával is összefügg a 14. cikkben foglaltak és a vonatkozó iránymutatások tartalma szerint.⁵

D. 19. cikk, b) pont

28. Az egyéni támogató szolgáltatásokat jognak kell tekinteni, nem pedig az orvosi, szociális vagy jótékonyági ellátás egy formájának. Számos fogyatékossgal élő személy számára az egyénre szabott támogató szolgáltatásokhoz való hozzáférés a közösségben való önálló életvitel előfeltétele. A fogyatékossgal élő személyeknek joga van a szolgáltatások és a szolgáltatók egyéni követelményeik és személyes preferenciáik szerint történő megválasztásához, az egyénre szabott támogatás pedig elég rugalmas kell, hogy legyen ahhoz, hogy a „felhasználók” igényeihez igazodjon, és ez ne fordítva történjen. Ez annak biztosítására kötelezi a részes államokat, hogy elegendő számú képezített szakember álljon rendelkezésre, akik képesek gyakorlati megoldásokat meghatározni azokkal az akadályokkal kapcsolatosan, amelyek a közösségen belüli önálló életvitel előtt állnak, az egyén igényeinek és preferenciáinak megfelelően.

29. A b) albekezdés különféle egyénre szabott szolgáltatásokat határoz meg, amelyek a támogatói szolgáltatások e kategóriájába tartoznak. Ezek nem korlátozódnak otthonon belüli szolgáltatásokra, hanem képesnek kell lenniük arra, hogy a foglalkoztatás, az oktatás vagy a politikai és kulturális részvétel szférájára, a szülővé válást előmozdító támogató szolgáltatásokra, valamint a rokonok meglátogatására való képességre, a politikai és a kulturális életben való részvételre, a szabadidős érdeklődésre és tevékenységekre, az utazásra, valamint a szórakozásra is kiterjedjenek.

30. Bár az egyénre szabott támogató szolgáltatások elnevezése, típusa vagy fajtája a részes állam kulturális, gazdasági és földrajzi sajátosságainak megfelelően eltérő lehet, minden támogató szolgáltatást olyan módon kell kialakítani, hogy támogassa a közösségbe befogadott módon való életvitelt, megakadályozva a másoktól való elszigetelődést és szegregációt a közösségen belül, és ténylegesen meg kell, hogy feleljen ennek a célnak. Fontos, hogy a szóban forgó támogató szolgáltatások célja a közösségbe való teljes körű befogadás megvalósulása legyen. Ezért a 19. cikk b) pontja értelmében semmilyen olyan intézményesített támogató szolgáltatás sem engedélyezett, amely a személyes autonómiát szegregálja és korlátozza.

31. Arra is fontos emlékeztetni, hogy minden támogató szolgáltatást olyan módon kell megtervezni és nyújtani, hogy elősegíthető legyen a szabályozás átfogó célja: teljes, egyénre szabott, az egyén által megválasztott és tényleges befogadás és részvétel, továbbá önálló életvitel.

E. 19. cikk, c) pont

32. A cikk e szakaszában említett szolgáltatások és létesítmények nem a fogyatékossgal összefüggő konkrét támogatói szolgáltatások és létesítmények, hanem ezek a közösség teljes lakossága számára rendelkezésre állnak. Ezek sokféle szolgáltatást felölelnek, konkrétan a lakhatást, a közkönyvtárakat, a kórházakat, az iskolákat, a közlekedést, az üzleteket, a piacokat, a múzeumokat, az internetet, a közösségi médiát és hasonló létesítményeket és szolgáltatásokat. Ezeknek a közösségen belül minden fogyatékossgal élő személy rendelkezésére kell állnia, számukra egyetemesen akadálymentesnek, elfogadhatónak és adaptálhatónak kell lennie.

⁵ Lásd: Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság, Iránymutatások a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 14. cikkéről: A fogyatékossgal élő személyek szabadsághoz és biztonsághoz való joga. Elfogadva a bizottság 2015 szeptemberében megtartott, 14. ülészakán.

33. A közösségi létesítmények, áruk és szolgáltatások hozzáférhetősége, valamint a befogadó, akadálymentes foglalkoztatáshoz, oktatáshoz és egészséghez való jog gyakorlása a fogyatékossgal élő személyek közösségbe való befogadásának és részvételének elengedhetetlen feltételei. Különböző deinstitutionalizációs programok tapasztalatai alapján önmagában kevés az intézmények bezárása, tekintet nélkül a méretükre és a lakók közösségben való újbóli elhelyezésére. A szóban forgó reformokat átfogó szolgáltatás- és közösségfejlesztési programok, többek között ismeretterjesztő programok kell, hogy kísérjék. A közösségen belüli átfogó akadálymentesség javítását célzó strukturális reformok csökkenthetik a fogyatékossgal kapcsolatos konkrét szolgáltatások iránti igényt.

34. A 19. cikk a tárgyi hatály tekintetében a biztonságos és megfelelő lakhatáshoz, az egyéni szolgáltatásokhoz és a közösségi létesítményekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre vonatkozik. A lakhatáshoz való hozzáférés azt jelenti, hogy az egyén bárki máshoz hasonlóan rendelkezik a közösségben való életvitel lehetőségével. A 19. cikket nem lehet megfelelően végrehajtani, ha a lakhatást csak konkrétan meghatározott területeken biztosítják, és olyan módon oldják meg, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek egyazon épületben, épületegyüttesben vagy környéken kell élnie. Elegendő számban kell rendelkezésre bocsátani akadálymentes lakásokat, ahol a fogyatékossgal élő, egyedül vagy családban élő személyek számára nyújtanak elhelyezést, a közösség minden területén, hogy választási jogot és lehetőséget biztosítsanak a fogyatékossgal élő személyek számára. Ebből a célból szükség van akadálymentes új lakóépületek megépítésére, valamint a meglévő lakhatási célú szerkezetek akadálymentesítésére. Ráadásul a lakásoknak megfizethetőnek kell lennie a fogyatékossgal élő személyek számára.

35. A támogató szolgáltatásokat a városi vagy vidéki területeken élő, fogyatékossgal élő személyek mindegyike számára biztonságos fizikai és földrajzi távolságban kell nyújtani. Ezeknek megfizethetőnek kell lennie, figyelembe véve az alacsony jövedelmű személyeket is. Elfogadhatónak is kell lenniük, vagyis tiszteletben kell tartaniuk a szokásos minőségi szintet, és nemi, életkori és kulturális szempontból érzékenyek kell lenniük.

36. Az olyan egyénre szabott támogató szolgáltatások, amelyek nem teszik lehetővé a személyes választást és önrendelkezést, nem biztosítják a közösségen belül az önálló életvitelt. Gyakran kínálnak a fogyatékossgal élő személyek számára bentlakásos és támogató szolgáltatásokat ötvöző támogató szolgáltatásokat (kombinált „csomag” formájában), a költséghatékonyság elvét követve. Ugyanakkor bár ez az elv gazdasági szempontból megcáfolható, a költséghatékonyság szempontjai nem lehetnek erősebbek a kérdéses emberi jog lényegénél. A személyes segítségnyújtást és támogatókat főszabály szerint nem szabad „megosztani” a fogyatékossgal élő személyek között, csak akkor, ha az a személyes segítségnyújtást igénylő, fogyatékossgal élő személy teljes körű és szabad jóváhagyásával történik. A választási lehetőség a közösségen belüli önálló életvitelhez való jog három legfontosabb elemének egyike.

37. Az egyenlő támogató szolgáltatásokhoz való jog összhangban áll a fogyatékossgal élő személyek olyan folyamatokban való részvételének és befogadásának biztosítására vonatkozó kötelezettséggel, amelyek a közösségi létesítményekhez és szolgáltatásokhoz kapcsolódnak, gondoskodva ugyanakkor arról, hogy ezek konkrét követelményekre reagáljanak, nemi és életkori szempontból érzékenyek legyenek, továbbá hogy biztosítani tudják a fogyatékossgal élő személyek közösségben való spontán részvételét. A gyermekek esetében az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jogból a családban való nevelkedéshez való jog is következik.

F. Alapvető elemek

38. A bizottság szerint fontos a 19. cikk alapvető elemeinek a meghatározása, hogy biztosítható legyen, hogy az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jog gyakorlásához elegendő, szabványosított minimális támogatási szint megvalósítása minden egyes részes államot kötelez. A részes államoknak gondoskodnia kell arról, hogy mindenkor tiszteletben tartják a 19. cikk alapvető elemeit, különösen pénzügyi vagy gazdasági válság idején. Ezek az alapvető elemek a következők:

(a) A jogképességhez való jog biztosítása, a bizottság törvény előtti egyenlő elismerésről szóló, 1. számú általános észrevételével (2014) összhangban, hogy fogyatékossgal élő személyek eldönthesse, hogy hol, kivel és hogyan él, a fogyatékossgára való tekintet nélkül;

(b) A megkülönböztetésmentesség biztosítása a lakhatáshoz való hozzáférésben, ideértve a jövedelmet és a hozzáférhetőséget egyaránt, valamint az olyan kötelező építési szabályozásról való döntéshozatalt, amely biztosítja az új és felújított lakások akadálymentességét;

(c) Konkrét cselekvési terv kidolgozása a fogyatékossgal élő személyek közösségen belüli önálló életvitelére vonatkozóan, ideértve a közösségen belüli önálló életvitel hivatalos támogatásának előmozdítása felé tett lépéseket is, hogy ne a pl. családok által nyújtott informális támogatás legyen az egyedüli lehetőség;

(d) A jogszabályok javítása, végrehajtása, nyomon követése és az ezeknek való meg nem felelés szankcionálása, tervek és iránymutatás az alapvető általános szolgáltatások akadálymentességi követelményeiről a társadalmi egyenlőség megvalósítása érdekében, ideértve a fogyatékossgal élő személyek közösségi médiában való részvételét is, valamint megfelelő IKT-ismeretek (Információs és Kommunikációs Technológiák) garantálása annak biztosítása érdekében, hogy az egyetemes tervezésre alapozva megvédik és javítják az IKT-fejlesztést;

(e) Konkrét cselekvési terv kidolgozása és lépések megtétele az alapvető, személyre szabott, nem megosztott és jogokra alapuló, fogyatékossgal kapcsolatos konkrét támogató szolgáltatások és egyéb szolgáltatási formák fejlesztése és végrehajtása céljából;

(f) A 19. cikk megvalósítása során a visszalépés elkerülésének biztosítása, kivéve, ha ez megfelelően indokolt és összhangban áll a nemzetközi joggal;

(g) Következetes mennyiségi és minőségi adatok összegyűjtése a fogyatékossgal élő személyekről, ideértve a továbbra is intézményben élő személyeket; valamint

(h) Bármilyen rendelkezésre álló finanszírozás felhasználása, ideértve a regionális finanszírozást és a fejlesztési együttműködés finanszírozását is, a befogadó és akadálymentes önálló életviteli szolgáltatások kidolgozása érdekében.

III. A részes államok kötelezettségei

39. A részes államok kötelezettségeinek az emberi jogok jellegét kell tükröznie, akár abszolút és közvetlenül alkalmazandó jogokként (polgári és politikai jogok), akár fokozatosan alkalmazandó jogokként (gazdasági, szociális és kulturális jogok). A 19. cikk a) pontja, az egyén lakóhelyének és annak megválasztásához fűződő joga, hogy hol, hogyan és kivel éljen, polgári és politikai jogként közvetlenül alkalmazandó. A 19. cikk b) pontja, az egyénre szabott, értékelt támogatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés joga gazdasági, szociális és kulturális jog. A 19. cikk c) pontja, a szolgáltatásokhoz és létesítményekhez való hozzáférés joga gazdasági, szociális és kulturális jog, habár számos általános szolgáltatás, például az akadálymentes IKT-k, weboldalak, közösségi média, mozik, közparkok, színházak és sportlétesítmények, szociális és kulturális célokat egyaránt szolgál. A fokozatos megvalósítás közvetlen kötelezettséget jelent konkrét stratégiák és cselekvési tervek kialakítására és az ezekkel kapcsolatos döntéshozatalra, valamint az erőforrások támogató szolgáltatások kidolgozásához való hozzárendelésére, továbbá arra vonatkozóan, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára a meglévő és az új általános szolgáltatásokat befogadóvá tegyék.

40. A tiszteletben tartás kötelezettsége nem pusztán negatív szempontot jelent. Pozitív vetülete előírja az államok számára, hogy tegyenek meg minden annak biztosításához szükséges intézkedést, hogy az állam vagy a magánszervezetek a 19. cikkben foglalt egyetlen jogot se sértsenek meg.

41. A gazdasági, szociális és kulturális jogok fokozatos megvalósítása érdekében a részes államoknak lépéseket kell tennie a rendelkezésükre álló erőforrások maximalizálása érdekében.⁶ Ezeket a lépéseket azonnal vagy észszerűen rövid idő alatt meg kell tenni. A szóban forgó lépéseknek szándékosnak, konkrétak, célzottak kell lennie, és minden megfelelő eszközt fel kell használniuk.⁷ A közösségben való önálló életvitelhez való jog szisztematikus megvalósításához strukturális változásokra van szükség. Ez különösen érvényes a deinstitutionalizáció minden formájára.

42. A részes államok azonnal kötelesek megfelelő határidőket kitűzve stratégiai tervezést és erőforrás-tervezést végrehajtani, a fogyatékossgal élő személyek képviselői szervezeteivel való szoros és tiszteletteljes egyeztetés mellett, hogy az esetleges intézményi kereteket önálló életvitelt biztosító támogató szolgáltatásokkal váltsák fel. A részes államok mérlegelési jogkörébe beletartozik a programozott végrehajtás, a felváltás kérdése azonban nem. A részes államoknak a fogyatékossgal élő személyekkel való közvetlen egyeztetés keretében, e személyek képviselői szervezetei útján átmeneti tervekkel kell kidolgoznia, hogy biztosítható legyen a fogyatékossgal élő személyek közösségbe való teljes befogadása.

43. Amennyiben egy részes állam a 19. cikkel kapcsolatosan visszalépést jelentő intézkedéseket kíván bevezetni például egy gazdasági vagy pénzügyi válságra reagálva, az állam köteles igazolni, hogy a szóban forgó intézkedések ideiglenesek, szükségesek és megkülönböztetésmentesek, továbbá hogy a részes állam és az intézkedések tiszteletben tartják az állam alapvető kötelezettségeit.⁸

44. A fokozatos megvalósításra vonatkozó kötelezettség a gazdasági, szociális és kulturális jogok érvényesítésével kapcsolatosan visszalépést jelentő intézkedésekkel szembeni vélelmet is magában foglalja. A szóban forgó intézkedések megfosztják a fogyatékossgal élő személyeket az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz fűződő jog teljes körű érvényesítésétől. Ebből következően a visszalépést jelentő intézkedések a 19. cikk megsértésének minősülnek.

45. A részes államok számára tilos a közösségen belüli önálló életvitelhez való jogra vonatkozó, ebben az általános észrevételben felsorolt minimális alapvető kötelezettségek tekintetében a visszalépést jelentő intézkedések meghozatala.

46. A részes államok kötelesek azonnal felszámolni a fogyatékossgal élő személyekkel vagy személyek csoportjával szembeni megkülönböztetést, továbbá garantálni az önálló élethez és a közösségben való részvételhez fűződő egyenlő jogukat. Ez arra kötelezi a részes államokat, hogy helyezték hatályon kívül vagy reformálják meg az olyan szakpolitikáikat, jogszabályaikat és gyakorlataikat, amelyek megakadályozzák a fogyatékossgal élő személyek számára pl. a lakóhelyük megválasztását, a megfizethető és akadálymentes lakásokhoz való hozzáférést, a lakásbérletet vagy az általános szolgáltatási létesítményekhez és az olyan szolgáltatásokhoz való hozzáférést, amelyeket önállóságuk szükségessé tesz. Az észszerű alkalmazkodás (5. cikk, (3) bekezdés) biztosítására vonatkozó kötelezettség szintén nem a fokozatos megvalósítás hatálya alá tartozik.

A. A tiszteletben tartásra vonatkozó kötelezettség

47. A tiszteletben tartásra vonatkozó kötelezettség azt írja elő a részes államok számára, hogy tartózkodjanak attól, hogy közvetlenül vagy közvetett módon beavatkozzanak az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz való jog egyéni gyakorlásába, illetve azt bármilyen módon korlátozzák. A részes államok nem korlátozhatják és senkitől sem tagadhatják meg a közösségben való önálló életvitelhez való hozzáférést, olyan jogszabályok útján sem, amelyek közvetlenül vagy közvetetten korlátozzák a

⁶ Lásd a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikkének (1) bekezdését és a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 4. cikkének (2) bekezdését.

⁷ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság, 3. számú általános észrevétel, 2. bekezdés.

⁸ A bizottság elnökének a részes államokhoz címzett levele a megszorító intézkedésekről, 2012. május.

fogyatékossgal élő személyek autonómiáját és lehetőségeit arra, hogy megválasszák lakóhelyüket vagy azt, hogy hol, milyen módon és kivel élnek. A részes államoknak meg kell reformálniuk azon jogszabályaikat, amelyek megakadályozzák az egyezmény 19. cikkében foglalt jogok gyakorlását.

48. A kötelezettség előírja a részes államok számára azt is, hogy helyezték hatályon kívül azon jogszabályaikat, szakpolitikáikat és struktúráikat, illetve tartózkodjanak ilyenek hatályba léptetésétől, amelyek akadályokat tartanak fenn és teremtenek a támogató szolgáltatásokhoz, valamint az általános létesítményekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben. Magában foglalja azt a kötelezettséget is, hogy szabadon kell bocsátani minden olyan egyént, akit akarata ellenére mentális egészségügyi szolgáltató intézményben kényszerítenek élni, illetve akire a szabadságtól való megfosztás egyéb, fogyatékossgal összefüggő formáját kényszerítik. Ez magában foglalja továbbá a gondnokság bármilyen formájának tilalmát, továbbá azt a kötelezettséget, hogy a helyettesítő döntéshozatali rendszereket támogatott döntéshozatali alternatívákkal kell felváltani.

49. A fogyatékossgal élő személyek 19. cikk szerinti jogainak tiszteletben tartása azt jelenti, hogy a részes államoknak fokozatosan fel kell számolnia az intézményi elhelyezést. A részes államok nem építhetnek új intézményeket, a régi intézményeket pedig nem újíthatják fel a bentlakók fizikai biztonságának megóvásához szükséges legsürgetőbb intézkedésektől eltekintve. Az intézményeket nem szabad kibővíteni, új bentlakókat nem szabad a távozók helyébe felvenni, és nem szabad olyan „szatellit” típusú életkörülményeket kialakítani, amelyek az intézmények köré épülnek, látszólag önálló életvitelt jelentenek (lakások vagy külön otthonok), ám egy intézmény köré csoportosulnak.

B. A védelemre vonatkozó kötelezettség

50. A védelemre vonatkozó kötelezettség előírja, hogy a részes államok hozzanak olyan intézkedéseket, amelyek megakadályozzák, hogy a családtagok és a harmadik felek közvetlenül vagy közvetett módon beavatkozzanak a közösségen belüli önálló életvitelhez való jog érvényesítésébe. A védelemre való kötelezettség előírja, hogy a részes államok olyan jogszabályokat és szakpolitikákat alkossanak és hajtsanak végre, amelyek tiltják, hogy családtagok és harmadik felek, szolgáltatók, ingatlanulajdonosok vagy általános szolgáltatások nyújtói olyan magatartást tanúsítsanak, amely veszélyezteti a közösségbe való befogadáshoz és a közösségben való önálló életvitelhez való jog teljes érvényesítését.

51. A részes államoknak gondoskodnia kell arról, hogy nem fordítanak állami vagy magánfinanszírozást a meglévő és az új intézmények fenntartására, felújítására, létrehozására és megépítésére az intézményi elhelyezés bármilyen formájának összefüggésében. A részes államoknak továbbá biztosítania kell, hogy nem hoznak létre magánintézményeket „közösségi életvitelnek” álcázva.

52. A támogatás mindig az egyéni szükségleteken és nem a szolgáltató érdekein kell, hogy alapuljon. A részes államoknak a szolgáltatókkal kapcsolatos nyomon követő mechanizmusokat kell létrehozni, olyan intézkedéseket kell elfogadnia, amelyek megvédik a fogyatékossgal élő személyeket a családban való elrejtéstől vagy az intézményekben való elszigeteltségtől, megvédik a gyermekeket attól, hogy fogyatékossgal hivatkozva elhagyják vagy intézményben helyezték el őket, valamint megfelelő mechanizmusokat kell létrehozniuk a fogyatékossgal élő személyek kárára harmadik felek által teremtett erőszakos helyzetek feltárására. A részes államoknak továbbá meg kell tiltania, hogy a bentlakásos intézmények igazgatói és/vagy vezetői a bentlakók gondnokai legyenek.

53. A védelemre vonatkozó kötelezettség megkülönböztető gyakorlatok, például az egyének vagy csoportok bizonyos szolgáltatásnyújtásból való kizárása tilalmát is magában foglalja. A részes államoknak meg kell tiltania és meg kell akadályoznia, hogy harmadik felek gyakorlati vagy eljárási akadályokat támasszanak az önálló életvitellel és a közösségbe való befogadással szemben, biztosítva többek között, hogy a nyújtott szolgáltatások összhangban legyenek a közösségben való önálló életvitellel, továbbá hogy a fogyatékossgal élő személyektől nem tagadják meg a bérlés lehetőségét, illetve hogy ne kerüljenek hátrányos helyzetbe a lakáspiacon. A nyilvánosság rendelkezésére álló általános közösségi szolgáltatásoknak, például a könyvtáraknak, uszodáknak, nyilvános

parkoknak/köztereknek, üzleteknek, postahivataloknak vagy moziknak akadálymentesnek kell lennie és meg kell felelnie a fogyatékossgal élő személyek igényeinek, a bizottság akadálymentességről szóló, 2. számú általános észrevételében (2014) foglaltak szerint.⁹

C. Teljesítési kötelezettség

54. A teljesítési kötelezettség értelmében a részes felek előmozdítják a jogalkotási, közigazgatási, költségvetési, bírósági intézkedések megvalósítását, illetve programozási, promóciós és egyéb intézkedéseket hoznak annak biztosítása végett, hogy az Egyezményben foglalt, önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jog teljes mértékben érvényesüljön. A teljesítési kötelezettség szerint a részes feleknek lépéseket kell tenniük annak érdekében, hogy felszámoljanak minden akadályt, ami az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jog hiánytalan megvalósulása útjában áll. Ilyen a lakóhely akadálymentességének hiánya, a fogyatékossgal támogató szolgáltatások korlátozott hozzáférhetősége, a létesítmények, berendezések, illetve egyes termékek és szolgáltatások akadályozott elérhetősége a közösségben, valamint a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni előítéletek.
55. A részes országoknak támogatniuk kell a családtagokat abban, hogy fogyatékossgal élő családtagjaikat segítsék az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való joguk érvényesítésében.
56. A jogszabályok, szakpolitikák és programok végrehajtása során a részes feleknek a különböző fogyatékossgal élő személyek széles körével kell szorosán együttműködniük, illetve azok érdekképviselői szervezeteivel folyamatosan egyeztetniük kell a közösségben való önálló élet aspektusairól, különösen pedig a segítő szolgáltatások kialakításáról, illetve a közösségi támogató szolgáltatásokba befektetendő erőforrásokról.
57. A részes feleknek stratégiát és konkrét cselekvési tervet kell kidolgozniuk az intézményi férőhelykiváltásra. Idetartozik a szervezeti reformok végrehajtása, a fogyatékossgal élő személyek számára a közösségen belüli akadálymentesített környezet javítása, illetve a társadalmi szemléletformálás a fogyatékossgal élő személyek közösségbe való befogadása kapcsán.
58. Az intézményi férőhelykiváltással együtt jár a rendszerszintű átalakítás, amely magában foglalja az intézmények bezárását és az intézetben való elhelyezéssel kapcsolatos rendelkezések megszüntetését – egy átfogó stratégia részeként. Egy sor testre szabott támogató szolgáltatás kialakítása mellett, amelyek a meghatározott keretösszeghez és időkerethez kötött egyedi átmeneti tervekén kívül a befogadó segítő szolgáltatásokra is kiterjednek. Ezért egy olyan összehangolt, kormányközi megközelítésre van szükség, amely valamennyi szinten és kormányzati szektorban garantálja a reformokat, a költségvetést és a megfelelő hozzáállást, ideértve a helyi önkormányzatokat is.
59. A közösségben való önálló életet támogató programoknak és jogosultságoknak a fogyatékossgal összefüggő költségekre is ki kell terjedniük. Ezenkívül az intézményi férőhelykiváltás szempontjából lényeges az akadálymentes és megfizethető lakások megfelelő számú biztosítása, ideértve a családok lakhatását. Fontos, hogy a lakhatási lehetőségek ne követelményhez kötöttek legyenek, amelyek ekként csökkentik a fogyatékossgal élő személyek autonómiáját és függetlenségét. A nyilvánosság számára elérhető épületeket és tereket, illetve a közlekedési eszközöket úgy kell kialakítani, hogy azok a fogyatékossgal élő személyek igényeinek is megfeleljenek. A részes feleknek határozott és azonnali lépéseket kell tenniük annak ügyében, hogy forrásokat csoportosítsanak át a fogyatékossgal élő személyek közösségben folytatott önálló életvitelének lehetővé tételére.

9

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/2&Lang=en

60. Gondoskodni kell arról, hogy a fogyatékosági támogató szolgáltatások valamennyi, fogyatékosággal élő személy számára elérhetők, megfizethetők, elfogadhatók és igénybe vehetők legyenek, és a megváltozott lakókörülményekhez is igazodjanak. Ilyen például a személyi jövedelem vagy a családi bevétel, illetve az egyéni körülmények (pl. nem, kor, nemzeti vagy etnikai hovatartozás, nyelv, vallás, szexuális beállítottság és/vagy nemi identitás). A fogyatékosággal kapcsolatos emberi jogi modell kizárja annak lehetőségét, hogy a fogyatékosággal élő személyek bármilyen okból (többek között az igényelt szolgáltatások mennyisége) kizárásra kerüljenek. A támogató szolgáltatások (pl. személyi asszisztencia) nem osztható meg mással a másik fél szabad akaratából hozott, tudatos beleegyezése nélkül.

61. A részes feleknek a következő elemeket kell beépíteniük az igénybe vétel támogatására vonatkozó jogosultsági kritériumokba: Az értékelésnek a fogyatékoságra irányuló emberi jogi megközelítésre kell épülnie, és az egyéni igényekre kell koncentrálnia. Ennek háttérben kevésbé a fogyatékoság, helyette inkább a társadalmi akadályok állnak. Az eljárás során figyelembe kell venni az egyén akaratát és preferenciáit, és annak megfelelően kell eljárni, és gondoskodni kell arról, hogy a fogyatékosággal élő személyek teljes mértékben bevonásra kerüljenek a döntéshozatali folyamatba.

62. A készpénzátutalások (mint például a rokkantsági segély) egyike azon módoknak, ahogy az állam az Egyezmény 19. és 28. cikkével összhangban a fogyatékosággal élő személyeket támogathatja. Ezen utalások gyakran a fogyatékosággal összefüggő kiadásokat is elismerik és előmozdítják a fogyatékosággal élő személyek teljes körű befogadását a közösségbe. A készpénzátutalások azon szegénységi és mélyszegénységi helyzetekre is megoldást kínálnak, amellyel a fogyatékosággal élő személyeknek esetlegesen szembe kell nézniük. A részes felek nem súlyosbíthatják a fogyatékosággal élő személyek helyzetét – például gazdasági vagy pénzügyi válság idején a jövedelmük csökkentésével, vagy olyan megszorító intézkedésekkel, amelyek ellentmondanak a fenti 38. bekezdés szerinti emberi jogi normáknak.

63. A fogyatékosággal élő személyek támogatásának felmérése egyedi megközelítést igényel, és azt azon konkrét tevékenységekhez és tényleges akadályokhoz kell igazítani, amelyekkel a fogyatékosággal élő személyek a közösségbe való befogadásuk során szembesülnek. Az értékelés során számolni kell azzal is, hogy a fogyatékosággal élő személyek számára biztosítani kell az aktív tevékenykedés lehetőségét, amely tevékenységek az idő múlásával változnak. A részes feleknek gondoskodniuk kell arról, hogy a támogatás testreszabása során (ideértve a készpénzátutalásokat / személyes költségvetést) figyelembe vegyék és kezeljék is azokat a kihívásokat, amelyekkel a fogyatékosággal élő személyek a vidéki, illetve városi környezetben folytatott életvitelük során találkozhatnak.

64. A részes feleknek gondoskodniuk kell az önálló élet választásával és a közösségi támogató szolgáltatásokkal kapcsolatos, tájékozott döntéshozatalhoz szükséges, pontos és naprakész információk időszerű biztosításáról és terjesztéséről. Mindezen adatokat hozzáférhető formátumban kell rendelkezésre bocsájtani, ideértve a Braille-írást, a jelnyelvet, a taktilis jelnyelvet, a könnyen olvasható (Easy Read) formátumot, vagy a kommunikáció egyéb más alternatív és augmentatív formáit.

65. Az aláíró államoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a fogyatékosági szolgáltatásokat végző vagy ennek célzott irányában az utolsó lépéseket tévő munkatársak (ideértve a személyzetet, a döntéshozókat és a fogyatékosággal élő személyek számára biztosított szolgáltatásokat ellenőrző köztisztviselőket) megfelelő elméleti és gyakorlati képzést kapjanak a közösségben való önálló élet témájában. A részes feleknek mindemellett a 19. cikkel összhangban egy sor követelményt kell megállapítaniuk azon szereplőkre vonatkozóan, akik a közösségben élni kívánó, fogyatékosággal élő személyek szociális támogatásához engedélyért folyamodnak. Az aláíró államok feladata továbbá annak értékelése, hogy ezek az entitások hogyan teljesítik a kötelezettségeiket.

66. A részes feleknek ugyancsak biztosítaniuk kell, hogy a 32. cikk szerinti nemzetközi együttműködés és a következő beruházások, illetve projektek nem járulnak hozzá a közösségen belül az önálló életet gátló akadályok állandósulásához. Helyette inkább azok felszámolását célozzák, és az önálló élethez és a közösséghez tartozásra való jog

érvényesítését támogatják. Katasztrófa utáni helyzetekben fontos, hogy ezek az akadályok ne tudjanak újra kialakulni, mintegy az Egyezmény 11. cikkének végrehajtási elemeként.

67. A részes feleknek ugyancsak gondoskodniuk kell az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről és a megfelelő jogsegély, jogtanács, jogorvoslás és jogi támogatás biztosításáról, ideértve az önálló közösségi élethez való jogukat érvényesíteni kívánó, fogyatékossgal élő személyek esetében az eljárások ésszerűségét és kiigazított alkalmazását.

68. A részes felek kötelesek a gondozást végző hozzátartozókat támogató szolgáltatásokban részesíteni, hogy azok így gyermekeiket, illetve rokonaikat segíthessék a közösségben folytatott önálló életvitel kialakításában. E támogatás kiterjed a kisegítő gondozási szolgálatokra, a gyermekgondozási szolgáltatásokra, valamint egyéb más támogató nevelési szolgáltatásra. Ugyancsak kulcsfontosságú azon, gondozást végző hozzátartozók pénzügyi támogatása, akik gyakran mélyszegénységben élnek, és nincsen lehetőségük a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre. A részes feleknek a családokat szociális támogatással kell segíteniük, és elő kell mozdítaniuk a tanácsadó szolgálatok, a különböző segítő körök és egyéb más megfelelő támogatási lehetőségek kialakítását.

69. A részes feleknek rendszeresen felméréseket kell végezniük és a vizsgálat olyan egyéb más formáihoz kell fordulniuk, amelyek a fogyatékossgal élő személyek által tapasztalt fizikai, kommunikációs, környezeti, infrastrukturális és hozzáállásbeli akadályokkal, illetve a közösségben való önálló életvitel megvalósítására vonatkozó követelményekkel kapcsolatosan információval tudnak szolgálni.

IV. Kapcsolódás az Egyezmény egyéb rendelkezéseivel

70. Az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jog összefonódik az Egyezményben meghatározott egyéb emberi jogok érvényre juttatásával. Ugyanakkor itt többről is szó van, mint e jogok összessége, hiszen ez a kapcsolódás megerősíti, hogy a jogok gyakorlásának és érvényesítésének közegéül annak a közösségnek kell szolgálnia, ahol az adott személy élni kíván és kizárólagosan amelyben az illető személyiségének szabad és teljes kibontakoztatása megvalósulhat.

71. A fogyatékossgal élő személyekkel folytatott egyeztetés, illetve az érdekképviseleti szervezeteiken keresztül szoros együttműködés (4. cikk (3) bekezdés) alapvető fontosságú a közösségben való önálló élethez való jog érvényre juttatásával összefüggő tervek és stratégiák alkalmazásához, illetve a kapcsolódó utókövetési és monitoringtevékenységekhez. A döntéshozóknak – legyen szó bármely szintről – a fogyatékossgal élő személyek széles körével kell szorosan együttműködniük, illetve egyeztetniük, ideértve a fogyatékossgal élő nőket, a fogyatékossgal élő időseket, a fogyatékossgal élő gyermekeket, a pszichoszociális és a szellemi fogyatékossgal élő személyek szervezetét.

72. Az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás kontextusában a hátrányos megkülönböztetés tilalma (5. cikk) komoly jelentőséggel bír a támogató szolgáltatások hozzáférhetősége és igénybe vétele kérdésében. A részes feleknek jogosultsági feltételeket és eljárásokat kell meghatározniuk a támogató szolgáltatások megkülönböztetés-mentes hozzáférhetőségére, amelynek keretében objektíven inkább a személyi követelményekre kell koncentrálniuk, mintsem a fogyatékossgal tényére. Mindezt pedig egy az emberi jogoknak megfelelő megközelítést követve kell megvalósítaniuk. A fogyatékossgal élő személyek számára az egyedi helyzetük figyelembevétele és annak igényei alapján kialakításra kerülő specifikus szolgáltatások (pl. a fogyatékossgal élő gyermekek, tanulók és diákok, munkavállalók és idősek számára nyújtott szolgáltatások) inkább tekintendők igazságos és jogilag lehetséges aktív cselekvésnek, mintsem az Egyezmény megkülönböztetésen alapuló megszegésének. Gondoskodni kell a 18. cikk értelmében diszkrimináció áldozatául esett, fogyatékossgal élő személyek hatékony és megfizethető jogorvoslatáról.

73. A fogyatékossgal élő nők és lányok (6. cikk) gyakran válnak kiközösítés tárgyává vagy kerülnek perifériára, és a gondoskodói sztereotípiák, illetve a társadalomban a nőket

hátterbe szorító patriarchális társadalmi minták miatt lakóhelyük és lakókörülményeik tekintetében több korláttal néznek szembe. A fogyatékossgal élő nők és lányok körében ugyancsak gyakori a nemükön alapú, többszörös és interszekcionális diszkrimináció, az intézetben való elhelyezés és az erőszak, ideértve a szexuális erőszakot és bántalmazást, illetve a szexuális zaklatást.¹⁰ Az ilyen erőszak, illetve bántalmazás áldozatait a részes feleknek megfizethető vagy akár ingyenes jogorvoslati segítségben és támogatásban kell részesíteniük. A kapcsolati erőszaknak kitett, fogyatékossgal élők nők gyakran pénzügyileg, fizikailag vagy érzelmileg függnek az erőszaktevőtől, aki gyakran gondozói szerepet tölt be. Ekképpen olyan helyzet alakul ki, amely gátolja a fogyatékossgal élő nőt a kapcsolatból való kilépésben, további társadalmi kirekesztődési problémákhoz vezetve. Következésképpen az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jog érvényre juttatásakor különös figyelmet kell fordítani a nemek közötti egyenlőségre, illetve a nemek szerinti diszkrimináció és a patriarchális társadalmi minták felszámolására.

74. A kulturális normák és értékek kedvezőtlenül korlátozhatják a fogyatékossgal élő nőket és lányokat a lakókörülményük megválasztásában és alakításában, akár csak autonómiájukban. Adott esetben egy bizonyos lakókörülménybe kényszeríthetik őket, arra készítve ezeket a nőket és lányokat, hogy egyéni szükségleteiket elnyomva önmagukat mások szolgálatába állítsák és a családban bizonyos szerepeket felvállaljanak.¹¹ A részes feleknek lépéseket kell tenniük a nőket a szociális szolgáltatások és támogatások hozzáférhetősége tekintetében érő diszkrimináció és nehézségek leküzdésére, illetve annak biztosítására, hogy a szociális szolgáltatásokkal és támogatással kapcsolatos különböző szakpolitikák, programok és stratégiák kellő hangsúlyt fektetnek a nők és férfiak közötti egyenlőségre.

75. A részes feleknek ugyancsak gondoskodniuk kell arról, hogy a fogyatékossgal élő nők és lányok fejlesztésére, önrendelkezésére és helyzetük előmozdítására irányuló intézkedések (6. cikk (2) bekezdés) érintik a támogatások és szociális védelem hozzáférhetősége tekintetében a nemek közötti egyenlőtlenség kérdését. A részes feleknek olyan intézkedéseket kell hozniuk a munka és magánélet egyensúlyának megteremtésére (erőforrások, idő, szolgáltatások), amelyek támogatják a fogyatékossgal élő nők munkaerő-piaci elhelyezkedését vagy újbóli munkába állását, és a szülői felelősségi körök gyakorlása tekintetében gondoskodnak a jogok és felelősségek nők és férfiak közötti egyenlő megoszlásáról.¹² Ugyancsak a részes felek feladata annak biztosítása, hogy a nemi alapú erőszak áldozatai számára létrehozott menedékházak a fogyatékossgal élő nők és lányok számára is teljes mértékben hozzáférhetők legyenek.

76. Az emberi jogok azonos alapokon történő gyakorlása végett elengedhetetlen, hogy a fogyatékossgal élő lányok és fiúk számára megfelelő, életkor szerinti támogató szolgáltatások álljanak rendelkezésre. (7. cikk). A fogyatékossgal élő gyermekek esetében a készségek fejlődésének figyelembevétele és a számukra befolyásoló erővel bíró döntésekben a részvétel támogatása kiemelt jelentőséggel bír. Ugyancsak fontos, hogy a családok megkapják a szükséges támogatást, tájékoztatást és iránymutatást (23. cikk) a fogyatékossgal élő gyermekek intézetben történő elhelyezésének megakadályozásához, és szintén lényeges szempont, hogy az örökbefogadással kapcsolatosan olyan befogadó szakpolitika szülessen, amely a fogyatékossgal élő gyermekek számára garantálja az esélyegyenlőséget.

77. A társadalmi kölcsönhatások és a társakkal kialakított kapcsolatok tekintetében a tizenévesek a személyes segítségnyújtást és a professzionális jelnyelvi tolmácsolást előnyben részesíthetik a rokonok által nyújtott informális támogatással szemben. A részes feleknek e fogyatékossgal élő gyermekek és fiatal felnőttek számára a támogatások és szolgáltatások olyan innovatív formáit kell létrehozniuk, amelyek az érintettek számára személyesen vagy szervezeteken keresztül hozzáférhetők. A fogyatékossgal élő

¹⁰ Lásd a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság 3. számú általános észrevételét (2016) – Fogyatékossgal élő nők és lányok.

¹¹ Ibid. 8., 18., 29. és 55. bekezdés

¹² A nők elleni hátrányos megkülönböztetés visszaszorításával foglalkozó bizottság. 21. számú általános ajánlás (13. ülés (1994) Egyenlőség a házasság intézményében és a családi kapcsolatokban.

gyermek – életkoruktól függően – akár a közösségi eseményekben vagy sporttevékenységekben való részvételhez is segítséget igényelhetnek. A fogyatékossgal élő fiatal felnőttek számára lehetővé kell tenni, hogy a korukbeli társaikkal közösen töltsenek el időt és vegyenek részt szabadidős tevékenységekben. A részes feleknek segítő eszközökkel és technológiákkal kell előmozdítaniuk a fogyatékossgal élő fiatal felnőtteknek a társas hálóba történő bekapcsolódását. Emellett a fiatalok felnőtté válását segítő szolgáltatások (pl. a szülői ház elhagyásának támogatása, a munkába állás, illetve a továbbtanulás támogatása) szintén kulcsfontosságúak az önálló élet elindításában.

78. A nyitott, felhatalmazó és befogadó közösségek létrehozásának nélkülözhetetlen eleme a megfelelő szemléletformálás (8. cikk), mivel a 19. cikk ténylegesen a közösségek átalakításával foglalkozik. Meg kell szabadulni azoktól a sztereotípiáktól, fogyatékossgal alapú hátrányos megkülönböztetésektől és téves nézetektől, amelyek a fogyatékossgal élő személyeket önálló életvitelükben gátolják. Helyette inkább azok pozitív imázsát és társadalmi hozzájárulását kell kihangsúlyozni. A megfelelő szemléletformálás elengedhetetlen a hatóságok, köztisztviselők, szakemberek, a média, a közvélemény és a fogyatékossgal élő személyek és családjuk körében. A tudatosság növelésével összefüggő valamennyi tevékenységet a fogyatékossgal élő személyekkel szoros együttműködésben – azok érdekképviseleti szervezetein keresztül – kell lebonyolítani.

79. A 19. cikkben megfogalmazott jogok összefonódnak a részes felek hozzáférhetőséggel kapcsolatos kötelezettségeivel (9. cikk), hiszen az épített környezet, a közlekedés, a tájékoztatás, a kommunikáció, a létesítmények és a nyilvános terek adott közösségen belüli általános hozzáférhetősége a közösségben való önálló élet előfeltétele. A 9. cikk előírja a nyilvános épületekben található akadályok azonosítását és megszüntetését, így a kivitelezésre vonatkozó jogi aktusok és a városszabályozási tervek felülvizsgálatát, az egyetemes tervezés normáinak átültetését az egyes ágazatokba, valamint a lakhatás terén az akadálymentesség normáinak meghatározását is.

80. A részes feleknek már előre számolniuk kell azon, a fogyatékossgal élő személyek számára biztosítandó támogató szolgáltatásnyújtáshoz fűződő kötelezettségükkel, amely az egyes katasztrófakockázat-kezelési tevékenységek kapcsán válik irányadóvá (11. cikk), és gondoskodniuk kell arról, hogy az nem merül a feledés homályába. Fontos szempont továbbá, hogy ezek az akadályok ne merüljenek fel újra – adott esetben – egy fegyveres összetűzés, humanitárius szükségállapot vagy természeti katasztrófa után. Az újjáépítési folyamatok során gondoskodni kell a teljes akadálymentességről, hogy így biztosítsák a közösségen belül a fogyatékossgal élő személyek számára az önálló életvitel lehetőségét.

81. A törvény előtti egyenlőség (12. cikk) értelmében a fogyatékossgal élő személyeknek joguk van teljes cselekvőképességük gyakorlására és ekképpen – lakóhelyük, lakótársaik és életformájuk, illetve támogatásaik saját akaratukból, az egyéni preferenciáik szerinti megválasztásával – egyenlő joguk van a saját életük megválasztására és irányítására. A támogatott döntéshozatalra való áttérés és a 12. cikkben foglalt jogok teljes körű megvalósításához elengedhetetlen, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon lehetőségeket kapjanak az akaratuk és a választásaik fejlesztésére és kifejezésére, így gyakorolva cselekvőképességüket. Ehhez azonban a közösség tagjainak kell lenniük. A cselekvőképesség gyakorlásának előmozdítása egy olyan, közösségi alapú megközelítést kell, hogy kövessen, amely tiszteletben tartja a fogyatékossgal élő személyek akaratát és egyéni preferenciáit.

82. Az igazságszolgáltatás 13. cikkben meghatározott hozzáférhetősége alapvető szempont annak biztosításához, hogy az érintettek teljes mértékben érvényesíteni tudják a közösségben való önálló élethez való jogukat. A részes feleknek gondoskodniuk kell arról, hogy valamennyi, fogyatékossgal élő személy cselekvőképes legyen és peres jogképességgel is rendelkezzen. A részes feleknek ezenkívül garantálniuk kell a közösségben való önálló élettel kapcsolatos valamennyi határozat megfellebbezhetőségét. A közösségen belüli önálló életvitel támogatása jogok és felhatalmazások formájában érvényesítendő. Az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő és hatékony hozzáférés biztosítása végett, elengedhetetlen a jogsegélyhez, a támogatáshoz való alapvető jogok megléte, illetve az eljárások az életkornak megfelelő kiigazításának biztosítása.

83. A Bizottság 14. cikkre vonatkozó iránymutatásaiban kifejtett, a fogyatékos vagy azzal összefüggő körülmények (például feltételezett „veszélyesség”, illetve egyéb tényezők) alapján, nem önkéntes alapon végrehajtott intézeti elhelyezés háttérben gyakran a fogyatékosra irányuló egyedi támogató szolgáltatások hiánya áll. A 19. cikk végrehajtása tehát végleg elejét veszi a 14. cikk megsértésének.

84. Kiemelten fontos annak biztosítása, hogy a támogató szolgáltatások ne adjanak teret a fogyatékossgal élő személyek esetleges bántalmazásának, kizsákmányolásának vagy velük szemben bármilyen erőszakos cselekedet elkövetésének (16. cikk). Valamennyi olyan, fogyatékossgal élő személy esetében, aki igénybe veszi a 18. cikk szerinti szolgáltatásokat és bántalmazás, erőszak vagy kizsákmányolás áldozata lehet, gondoskodni kell a fogyatékossgal, nem és életkor szerinti monitoringról, jogorvoslatról és könnyítésről. Tekintettel arra, hogy az intézmények jellemzően elkülönítik a közösség többi tagjától az intézményben lakókat, az intézetben elhelyezett, fogyatékossgal élő nők és lányok még inkább ki vannak téve a nemi alapú erőszak veszélyének, ideértve a kikényszerített sterilizációt, a szexuális és fizikai bántalmazást, az érzelmi bántalmazást és a további elszigetelődést. Ráadásul esetükben annak is megnő a veszélye, hogy ezeket az erőszakos cselekedeteket nem tudják jelenteni. A részes feleknek feltétlenül be kell építeniük ezeket a kérdéseket az intézményekkel kapcsolatos monitoringtevékenységekbe, és gondoskodniuk kell az intézményekben nemi alapú erőszaknak kitett, fogyatékossgal élő nők esetében arról, hogy azok a jogorvoslat eszközéhez fordulhassanak.

85. A személyes mobilitás támogatása nélkül (20. cikk) a közösségen belüli önálló életvitel útjában álló akadályok számos, fogyatékossgal élő személy esetében továbbra is fennállnak. A – 20. cikkben foglalt – megfizethető és elérhető minőségű, mozgást segítő eszközök, támogató technológiák, élő segítségnyújtási formák és közvetítők biztosítása előfeltétele annak, hogy a fogyatékossgal élő személyek az adott közösségbe teljes mértékben befogadásra kerüljenek és annak tagjaivá váljanak.

86. A fogyatékossgal élők személyeknek joguk van hozzáférni valamennyi nyilvános adathoz – azok elérhető formátumaiban, és másokkal egyenlő feltételekkel joguk van az adatkereséshez és –beszerzéshez, illetve a véleménynyilvánításhoz (21. cikk). A kommunikáció bármely általuk választott formában és formátumban biztosítható – legyen az a Braille-írás, jelnyelv, taktilis jelnyelv, könnyen olvasható (Easy Read) formátum vagy a kommunikáció bármely egyéb alternatív módja, eszköze vagy formátuma. Fontos, hogy a kommunikáció és információáramlás mindkét irányban megoldott legyen, és hogy a szolgáltatások és berendezések a különböző kommunikációs eszközöket igénybe vevő egyének számára hozzáférhetőek legyenek. Különösen fontos, hogy a támogató szolgáltatásokkal és szociális védelmi programokkal kapcsolatos információk (ideértve a fogyatékossgal mechanizmusokat) számos forrásból elérhetőek és hozzáférhetőek legyenek, így lehetővé téve a fogyatékossgal élő személyek számára, hogy a lehető legtájékozottabb döntéseket hozzák meg azzal kapcsolatban, hogy hol, kivel és hogyan élnek és milyen típusú szolgáltatások a leginkább megfelelőek számukra. Ugyancsak kritikus jelentőséggel bír az, hogy a visszacsatolások és panaszok benyújtására szolgáló mechanizmusok kommunikációs célból elérhetőek legyenek.

87. A részes feleknek gondoskodniuk kell arról, hogy a 19. cikk szerinti támogató szolgáltatások kapcsán a fogyatékossgal élő személyek magánélete, családja, otthona, levelezése és méltósága minden jogellenes cselekménnyel szemben védve legyen (22. cikk). Bármilyen jogellenes cselekmény előfordulása esetében a szolgáltatásokra építő, fogyatékossgal élő személyek számára biztosítani kell a jogorvoslat és könnyítés eszközt, a fogyatékossgal, nemi és életkoron alapuló monitoring mellett.

88. A közösségen belüli önálló életvitel folytatásához való jog elválaszthatatlan a családhoz való jogtól a fogyatékossgal élő gyermekek és szülők számára (23. cikk). A közösségi alapú támogatások vagy szolgáltatások hiánya a fogyatékossgal élő gyermeket nevelő családokra pénzügyi nyomást gyakorolhat és számukra finansziális gondot jelenthet. Az Egyezmény 23. cikkében foglalt jogok alapvetőek annak megakadályozásához, hogy a gyermeket a családjától elszakítsák és intézményben helyezték el, és szintúgy lényegesek a családok közösségi életének támogatása szempontjából. Ezek a jogok hasonlóan fontosak annak biztosításához, hogy a gyermeket ne szakítsák el a szüleitől az utóbbiak fogyatékossga miatt. A részes felek kötelesek a családokat tájékoztatni és számukra

iránymutatást adni annak kérdésében, hogy miként védjék meg gyermekeik jogait; továbbá előmozdíják a befogadás és a közösségben való részvétel intézményét.

89. Az önálló élet és a közösségbe való befogadás elválaszthatatlanul kapcsolódik az inkluzív oktatáshoz (24. cikk): megköveteli a fogyatékossgal élő személyek azon jogának elismerését, hogy önálló életvitelt folytassanak és élvezzék a közösségbe való befogadást és az abban való részvételt.¹³ A fogyatékossgal élő személyek többségi oktatási rendszerbe történő bevonása magával hozza annak szükségét, hogy a fogyatékossgal élő személyeket befogadják a közösségbe. Az intézményi férőhelykiváltás szintén magában foglalja a befogadó oktatás bevezetését. A részes felek nem feledkezhetnek meg arról a szerepről, amit a befogadó oktatáshoz való jog gyakorlása a fogyatékossgal élő személyek erősségeinek, képességeinek és kompetenciáinak fejlesztésében játszik ahhoz, hogy ezek az emberek a helyi közösség tagjaiként élvezhessék annak előnyeit és hozzá is járuljanak a közösséghez.

90. A fogyatékossgal élő személyek számára saját közösségükben rendelkezésre kell állnia, illetve elérhetőnek kell lennie a különböző személyre szabható, elfogadható általános egészségügyi létesítményeknek és szolgáltatásoknak. Idetartozik például az egyes, fogyatékossgal élő személyek által a kórházi tartózkodás, betegellátás és orvosi konzultáció során igényelt támogatás és annak értékelése (legyen szó akár komplex kommunikációs igényű, pszichoszociális fogyatékossgal, szellemi fogyatékossgal élő és/vagy siket személyekről). A betegápolók, fizioterapeuták, pszichiáterek vagy pszichológusok biztosítása – a kórházakban, illetve otthon – egyaránt az egészségügy feladata, és annak megvalósulása a 19. cikk helyett a részes felek 25. cikk szerinti kötelezettsége teljesítésének tekintendő.

91. Nincs összefüggés a közösségben folytatott önálló életvitel, a rehabilitáció és a rehabilitáció között (26. cikk). Bizonyos fogyatékossgal élő személyek esetében nincs mód a rehabilitációban való részvételre mindaddig, amíg az érintett személy nem részesül megfelelő, személyre szabott támogatásban. A rehabilitáció célja ugyanakkor az, hogy lehetővé tegye a fogyatékossgal élő személyek számára a közösségben a teljes jogú, hatékony tagként való részvételt. A fogyatékossgal élő személyek rehabilitációja és rehabilitációja az érintett személyek szabad akaratukból hozott, tudatos beleegyezésének függvénye. A rehabilitáció és rehabilitáció elsősorban az oktatás, foglalkoztatás, egészségügy és a szociális kérdések szempontjából meghatározó.

92. A személyre szabott támogató szolgáltatások megléte (ideértve a személyi asszisztenciát) a munkához és foglalkoztatáshoz való jog tényleges gyakorlásának előfeltétele (27. cikk). A fogyatékossgal élő személyeknek maguk közül a fogyatékossgal kapcsolatos támogató szolgáltatásokban jártas munkáltatókat, vezetőket és trénerket is ki kell termelniük. A 19. cikk így járul hozzá a védett foglalkoztatás fokozatos megszüntetéséhez.

93. Annak biztosítása végett, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára a megfelelő életszínvonal adott legyen (28. cikk), a részes feleknek – egyebek mellett – gondoskodniuk kell az érintetteket az önálló életvitelre képessé tevő támogató szolgáltatások elérhetőségéről. Következésképpen a részes felek oldalán felmerül annak követelménye, hogy biztosítsák a megfelelő és megfizethető szolgáltatásokhoz, eszközökhöz és a fogyatékossgal összefüggő egyéb igényekhez kapcsolódó segítségnyújtáshoz való hozzáférést, különösen a szegénységben élő fogyatékos személyek számára. Elengedhetetlen a közösség nyilvános és támogatott lakhatási programjaihoz való hozzáférés. Az Egyezményvel ellentétesnek minősül az, ha a fogyatékossgal élő személyeknek a fogyatékossgal összefüggő kiadásokat maguknak kell megteríteniük.

94. A közösségük fejlesztését meghatározó döntéshozatali folyamatok befolyásolása, illetve az azokban való részvétel végett gondoskodni kell arról, hogy a fogyatékossgal élő személyek szabadon gyakorolhassák a politikai és közéleti szerepléshez való jogukat (29. cikk) – akár magánszemélyként vagy szervezetük tagjaként. A megfelelő támogatás értékes

¹³ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság, 4. számú általános észrevétel (2016). Jog a befogadó oktatáshoz.

segítségként szolgálhat a fogyatékossgal élő személyek számára a választójoguk, a politikai szereplésre, illetve közügyek képviselőre való joguk gyakorlásában. Fontos annak biztosítása, hogy az asszisztensek és más segítő személyzet tagjai ne korlátozzák a fogyatékossgal élő személyeket a választójoguk gyakorlásában, és ne is éljenek a választási lehetőségekkel vissza.

95. A kulturális élet, rekreáció, a szabadidős és sporttevékenység (30. cikk) a befogadásnak teret adó közösségi élet lényeges dimenziója. Mind fontos elem azáltal, hogy garantálja, hogy a rendezvények, tevékenységek és létesítmények a fogyatékossgal élő személyek számára is elérhetők és inkluzívak legyenek. A személyi asszisztensek, vezetők/guide-ok, olvasók, professzionális jelnyelvi és taktilis jelnyelvi tolmácsok – többek között – a fogyatékossgal élő személyek akaratának és preferenciáinak figyelembevételével járulnak hozzá a közösségi befogadó élethez. Lényeges szempont, hogy az ilyen jellegű támogatások igénybevétele a fogyatékossgal összefüggő kiadásnak tekintendő, mivel az effajta támogató szolgáltatások előmozdítják a közösségbe való befogadás és az önálló élet intézményét. Gondoskodni kell arról, hogy a kulturális és szabadidős tevékenységben való részvételhez nélkülözhetetlen asszisztensek mentesüljenek a belépési díjak fizetési kötelezettsége alól. Nem megengedett továbbá annak korlátozása, hogy a segítségnyújtást mikor, hol és milyen típusú tevékenységek kapcsán vegyék igénybe – legyen szó akár nemzeti vagy nemzetközi asszisztenciáról.

96. Az adatokat és információkat szisztematikusan (31. cikk), fogyatékossgal szerint kell lebontani a különböző szektorok között (ideértve a lakhatást, lakókörnyezetet, a szociális védelmi programokat, valamint az önálló életvitel és a kapcsolódó támogatások és szolgáltatások elérhetőségét). Az információk alapján rendszeresen meg kell vizsgálni, hogy az intézményi férőhelykiváltás és a támogató szolgáltatásokra való áttérés milyen előrehaladást mutat a közösségben. Meg kell jegyezni, hogy az indikátorok minden egyes részes félnél a jellemző körülményeket jelzik.

97. Nemzetközi együttműködésre (32. cikk) van szükség, méghozzá olyan formában, ami biztosítja, hogy – a 19. cikkel összhangban – a külföldi segélyt a fogyatékossgal élő személyek akaratát és preferenciáit tiszteletben tartó olyan helyi közösségek támogató szolgáltatásaiba fektetik be, amelyek előmozdítják az érintettek azon jogának érvényesítését, hogy lakóhelyüket, lakótársukat és lakókörülményeiket saját maguk válasszák meg. Nem elfogadható a nemzetközi együttműködés keretében szerzett pénzüsszeg új intézmények, illetve büntetés-végrehajtási pontok, vagy nevelőintézeti modellek fejlesztésébe történő befektetése, mivel az szegregációhoz vezet és a fogyatékossgal élő személyek elszigetelődését eredményezi.

V. Nemzeti szintű végrehajtás

98. A Bizottság megjegyzi, hogy a részes felek nemzeti szinten kihívásokkal nézhetnek szembe az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jog érvényesítése kapcsán. A fent vázolt kötelezettségek és a normatív tartalom fényében a részes feleknek a következő lépéseket kell megtennie az Egyezmény 19. cikke teljes körű végrehajtásának biztosítása érdekében:

(a) Valamennyi olyan jogszabály visszavonása, amely adott fogyatékossgal élő személyt – a fogyatékossgal típusától függetlenül – gátolja a lakóhely, a lakótársak és a lakókörülmények megválasztásában (ideértve a fogyatékossgal típusra való hivatkozással történő korlátozástól mentesség jogát);

(b) Jogszabályok, normák és egyéb intézkedések hatálybaléptetése és betartatása azzal a céllal, hogy a helyi közösséget és környezetet, illetve az információkat és a kommunikációt elérhetővé tegyék a fogyatékossgal élő személyek számára;

(c) Annak biztosítása, hogy a szociális védelmi programok eleget tesznek azon elvárásoknak, amelyeket a fogyatékossgal élő személyek széles köre támaszt, másokkal azonos alapon;

(d) Az egyetemes tervezés elvének szakpolitikákba, jogszabályokba, normákba és egyéb intézkedésekbe való beemelése fizikai és infokommunikációs területen – ideértve

a kötelezettségek megvalósításának/végrehajtásának ellenőrzését. A szabályozási tervek áttekintése annak érdekében, hogy azok megfeleljenek a Bizottság 2014. évi 2. számú általános észrevételében (Akadálymentesség) felvázolt, építési beruházásokról szóló jogalkotási útmutatásoknak és az egyetemes tervezés alapelveinek.

(e) Minden fogyatékossgal élő személy számára anyagi és eljárásjogok biztosítása a közösségen belüli önálló élethez;

(f) A fogyatékossgal élő személyek tájékoztatása az önálló élethez és a közösségbe való befogadáshoz való jogokról olyan formában, hogy azt megértsék, továbbá „empowerment” (önrendelkezési) tréningek tartása azzal a céllal, hogy a fogyatékossgal élő személyek megtanulják, hogyan érvényesítsék jogaikat;

(g) Világos, egyértelmű és célzott stratégiák alkalmazása a konkrét időkereten és keretösszegeken belül megvalósítandó intézményi férőhelykiváltásra, hogy így csökkentsék a fogyatékossgal élő személyek körében az elszigetelődés, szegregáció és az intézményi elhelyezés megnyilvánulási formáit. Külön figyelmet kell fordítani a pszichoszociális és/vagy szellemi fogyatékossgal élő személyekre és a jelenleg intézményben elhelyezett, fogyatékossgal élő gyermekekre;

(h) A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos sztereotípiák és negatív attitűd megkérdőjelezését és a közösség átalakulását eredményező szemléletformálás azzal a szándékkal, hogy egyénre szabott és hozzáférhető többségi szolgáltatások szülessenek;

(i) A fogyatékossgal élő személyek – személyes vagy érdekképviselői szervezeteken keresztül – részvételének biztosítása kulcsfontosságú a támogató szolgáltatások és a közösségek átalakításában, illetve az intézményi férőhelykiváltásra irányuló stratégiák kialakításában és végrehajtásában;

(j) Átfogó szakpolitikák és jogalkotási útmutatások kidolgozása, valamint pénzügyi források elosztása a megfizethető és akadálymentesített lakóegységek, épített környezet, nyilvános terek és közlekedés kiépítéséhez, a végrehajtásukra vonatkozóan megállapított időkeret mellett, továbbá az állami és magánszervezetek általi szabálysértésekre hatékony, visszatartó erővel bíró és arányos szankciók megállapítása;

(k) Források biztosítása a fogyatékossgal élő személyeket célzó, a felhasználók igényein alapuló és szabadon igénybe vehető, megfelelő és elegendő támogató szolgáltatás létrehozásához, mint például a személyi asszisztencia, az (vak)vezetés, a olvasók, és a professzionális jelnyelv és tolmácsolás;

(l) Pályázati eljárások kidolgozása a fogyatékossgal élő személyek közösségen belüli önálló életét segítő, a 19. cikk normatív tartalmának megfelelő támogató szolgáltatásokra;

(m) Mechanizmusok létrehozása a már meglévő intézmények és bentlakásos szolgáltatások, illetve az intézményi férőhelykiváltási stratégiák és a közösségen belüli önálló élet megvalósításának monitoringjára, mindvégig szem előtt tartva a független nyomonkövetési keretek szerepét; továbbá

(n) A 19. cikk alapján előírányzott monitoringtevékenységnek és végrehajtásnak a fogyatékossgal élő személyekkel szoros együttműködésben, az érdekképviselői szervezeteiken keresztül folytatott teljes körű konzultáció keretében kell megvalósulnia.